

Перспективою подальших досліджень є висвітлення можливостей післядипломної педагогічної освіти у процесі розвитку духовного потенціалу педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Красовицький М.Ю. На власні очі. Проблеми морального виховання учнів у теорії і практиці вітчизняної та американської педагогіки. – К.: Нью-Йорк: Пед. думка, 1998. – 160 с.
2. Макаренко А.С. Вибрані педагогічні твори. Статті, секції, виступи. – К.-Харків: Радянська школа, 1947. – 284 с.
3. Макаренко А.С. ФД-1: Повість // Твори. – К., 1953. – Т. 2.
4. Макаренко А.С. Вибрані педагогічні твори. Статті, лекції, виступи / За загальн. ред. Е.Н. Мединського та І.Ф. Свядковського. – К. – Харків: Радянська школа, 1947. – 284 с.
5. Долгая Н.В. Виховання духовності старшокласників засобами молодіжної музичної субкультури: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. – Криворізький державний пед. ун-т. – Кривий Ріг. – 2006. – 176 с.

УДК 37.035 (73)

А.В. Чернякова
Сумський державний
педагогічний університет

РОЗВИТОК ІДЕЇ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ А.С. МАКАРЕНКА В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ США

У статті проаналізовано досвід втілення ідеї учнівського самоврядування А.С. Макаренка через упровадження автономного шкільного менеджменту у школах США. Автор характеризує вплив програми автономного шкільного менеджменту (SBM) на активізацію суб'єктної позиції учнів у школі на прикладі діяльності експериментальних освітніх закладів США, основними елементами які є: самоврядування, конституція колективу (правила і режим) і дисципліна.

The article is devoted to the analysis of the school based management in the United States as an introduction of the idea of the Collective pupil's authorities was represented by Anton Makarenko. The characteristics of innovation schools as "Community of Justice", "Community of Caring" content are analyzed.

Постановка проблеми. Розробка проблеми самоврядування учнівського колективу на сучасному етапі є надзвичайно актуальною. А.С. Макаренко був одним з перших педагогів, хто в теорії та практиці запропонував модель демократичної організації життя колективу важковиховуваних підлітків, основними елементами якої є: учнівське самоврядування, конституція колективу (правила і режим) і дисципліна [1, 149]. Сьогодні учнівське самоврядування як чітка система, спосіб організації життя колективу та засіб розширення діапазону спільної

діяльності дорослих і дітей, можливостей для їхнього партнерства, творчого пошуку, ініціативи є об'єктом дослідження в зарубіжних педагогічних системах, пріоритетом розвитку сучасної вітчизняної школи.

Основними функціями учнівського самоврядування А.С. Макаренка вважав:

- залучення вихованців до організації спільної суспільно корисної діяльності і ділового співробітництва, взаємодії;
- виховання колективістського духу;
- підтримка дисципліни і порядку у школі.

Умовою активізації діяльності учнівського самоврядування, на думку педагога, є впровадження конституції навчального закладу, що включає ряд установлених положень, правил, норм, організаційну культуру [1, 149]. Що саме дає можливість учням дотримуватись правил виконання внутрішнього розпорядку школи? Велику роль відіграє мотивація: активна участь самих учнів у розробці положень конституції, у свідомому контролі її дотримання, яка є міцною основою самоврядування.

Певним аналогом макаренківської ідеї учнівського самоврядування у школі може бути програма автономного шкільного менеджменту (SBM – school based management). Принципи самоврядування у шкільному колективі подано в програмах автономного шкільного менеджменту в освітніх системах зарубіжних країн, зокрема в експериментальних школах США.

Проводячи певні аналогії між макаренківською ідеєю учнівського самоврядування та американськими освітніми реаліями, ми розуміємо, що суттєву специфіку в аналізовану нами практику сучасного самоврядування вносять особливості національного контексту, прояви нового часу та інституційні особливості американської школи. Предметом порівняльного аналізу стали особливості активізації участі учнів у житті школи, розвитку партнерства учнів та педагогів, що є пріоритетним завданням самоврядування у будь-які часи та у навчально-виховних закладах будь-якого типу. Тому **метою** нашого дослідження є огляд широкого спектра вітчизняних та зарубіжних публікацій щодо особливостей упровадження автономного менеджменту (SBM) в американському шкільництві, який є альтернативою традиційним структурним та функціональним

характеристикам управління навчальними закладами та розвитку учнівського самоврядування.

Програми автономного шкільного менеджменту є предметом досліджень таких зарубіжних науковців, як П. Волстеттер та С. Морман, Д. Мерфі та Л. Бек, Ї. Ч. Черг та ін.; вітчизняних теоретиків освіти М. Красовицького, А. Сбруєвої [2; 4; 5; 6; 7].

Виклад основного матеріалу статті. SBM – програма автономного шкільного менеджменту (school based management). Серед найбільш поширених назв програми такі: «шкільне керівництво» (school-based leadership), «ухвалення рішень на рівні школи» (school-based decision making), «спільне управління» (shared governance) тощо [2, 122]. Наведемо кілька визначень SBM, які належать американським дослідникам, в яких сформульовано основоположні бачення цілей та принципів цих реформ. Д. Мерфі та Л. Бек розкривають поняття так: SBM є засобом розвитку демократії, залучення до громадської діяльності школи представників громади [6, 15 – 16]. У цьому контексті від демократизованої управлінської структури очікують як впливу на якість діяльності школи, так і бути прикладом демократичного суспільного інституту для учнів, які отримують можливість взяти участь в його роботі. Американські науковці наголошують на тому, що SBM є самостійною цінністю, що має моральний аспект, який розглядається у трьох вимірах: по-перше, повноцінне залучення до діяльності школи всіх зацікавлених сторін; по-друге, викладання як вид діяльності має моральний характер, тому повинно бути підконтрольним учительському колективу школи; по-третє, SBM є моральною доктриною, що впливає на поведінку учнів. Інший підхід до визначення SBM мають зарубіжні теоретики освіти П. Волстеттер та С. Морман: SBM є організаційним підходом до здійснення шкільної реформи [7, 1]. Головною його ознакою є створення шкільної ради та надання їй управлінських повноважень.

Отже, головними цілями запровадження програм SBM є:

- розширення соціальної бази діяльності школи, розвиток соціального партнерства шляхом залучення батьківської громадськості та представників більш широкої громади до вирішення нагальних проблем шкільного життя;

- створення шкільного лідерства з-поміж професіоналів, високоморальних особистостей, активних учнів з тим, щоб бути позитивним моральним прикладом демократичного інституту суспільства для учнів, громади в цілому.

При цьому ключовим елементом концепції SBM в аспекті окресленої проблеми є утворення ради школи, членами якої стають, як правило, вчителі, представники адміністрації навчального округу, батьківської громадськості, місцевої громади, учні старших класів.

У цілому сукупність питань, пов'язаних з осмисленням особливостей програм SBM, є далеко не вичерпаною нами, що зумовлено новизною проблеми. На нашу думку, важливим у контексті нашого дослідження є аналіз такого аспекту, як особливості шкільного самоврядування, поданого у рамковій програмі вивчення особливостей перебудови школи в контексті SBM міжнародно відомим дослідником Ї.Ч. Ченгом [4].

На думку дослідника, основні елементи шкільного самоврядування в межах шкільного автономного менеджменту передбачають:

- самонавчання та розвиток особистості в колективі;
- укладання шкільних хартій поведінки учнів;
- активне запровадження найрізноманітніших форм позакласної виховної роботи на всіх етапах шкільного навчання;
- взаємовплив та підтримка особистостей, групи та школи.

Ї.Ч. Ченг називає такі цілі перебудови школи в контексті впровадження SBM: розвиток ініціатив окремих особистостей, груп та школи в цілому; координаційна роль шкільної ради, яка координує діяльність усіх робочих команд, комітетів [4].

Узагальнення досліджень із програм шкільного менеджменту, що позитивно вплинули на навчальні результати учнів у навчальному окрузі м. Чикаго, у штатах Вірджинія, Каліфорнія у США, дозволяє дійти висновку, що успішне впровадження SBM передбачає розвиток спільного лідерства, тобто залучення до виконання владних повноважень усієї шкільної громади [2, 150]. Заслуговує на увагу вплив програм SBM на активізацію суб'єктної позиції учнів у школі: членами шкільних рад стають, крім адміністрації, вчителів та батьків, ще й учні старших класів. Необхідно зазначити, що в програмі SBM втілена ідея А.С. Макаренка –

виховання особистості шляхом колективного співробітництва. На думку американського дослідника педагогічної спадщини А.С. Макаренка Б. Бейкера, найбільше досягнення педагога – це виховання колективістського духу [3]. А.С. Макаренко розглядав колектив як спосіб, що забезпечує ефективність виховання та розвиток особистості. Система А.С. Макаренка орієнтувалася на виховання людини, в якій гармонійно поєднуються особисті і суспільні інтереси. Педагог створював такі умови, коли вихованці виконували функцію вихователів, лідерів, давав їм широкі повноваження через систему самоврядування і Раду командирів.

Концепція виховуючого колективу є фундаментом педагогічної системи А.С. Макаренка. Колектив як засіб виховання учнів поданий у цілому ряді зарубіжних педагогічних систем. В американській педагогічній літературі рідко зустрічається термін «колектив». Він визначається як кооперативна діяльність індивідів, які діють, як група. Звичайно, найбільш поширеним є поняття «спільнота» (community) – організована спільність (обов'язково добровільна), яка взаємодіє на основі спільного навчання (cooperative learning), сусідства, національної приналежності, культурної єдності тощо. Ідея моральної спільності втілена в діяльності експериментальних освітніх закладів США. Цікавий у цьому напрямку досвід організації «Спільноти справедливості» («Community of Justice»), створеної ученицею Л. Кольберга, професором кафедри психології Фордхемського університету (Нью-Йорк) А. Хіггінс. Головною метою експерименту є розвиток кожного учня через активну участь у діяльності колективу та демократичному управлінні. На думку А. Хіггінс, у «спільноті справедливості» створюється певна «моральна культура» і рівна відповідальність учнів і вчителів перед спільнотою, а в умовах американської школи це нелегка справа. Американський науковець стверджує, що ідея єдності, індивідуальної і групової відповідальності є ще не зовсім популярною у США. Головною особливістю «спільноти справедливості» є наявність вільно обраної Ради справедливості за участі учнів і вчителів для обговорення нагальних проблем на зразок макаренківської Ради командирів.

Аналіз численних досліджень дає змогу визначити, що однією з тенденцій розвитку концепцій морального виховання в сучасній педагогіці

США є посилення інтересу до організації спільнот як добровільної форми дитячих об'єднань, що діють на основі спільного навчання, сусідства, упровадження учнівського самоврядування тощо. Найбільшого поширення набули «спільноти турботи» («Community of caring»), автор концепції – американський педагог Нел Ноддінгс. Моральна місія школи повинна зосереджуватись на проблемах турботи, піклування про ближніх. Трансформація освіти в дусі цієї концепції потребує організаційних і структурних змін, корекції навчальних програм. Метою концепції є посилення ролі школи як осередку виховання моральності всієї шкільної громади. Для впровадження моделі «спільноти турботи» у виховну практику американськими педагогами було розроблено «Проект розвитку дитини». Його мета полягає в реалізації навчально-виховної програми, яка передбачає активну участь дорослих у процесі формування морального характеру дітей, упровадження учнівського самоврядування, створення сприятливого середовища у школі та сім'ї, в якому діти матимуть змогу виявляти турботу про інших та про себе. Проект передбачає внесення змін у: 1) зміст та організацію виховання; 2) методи співпраці вчителів з батьками; 3) загальну шкільну атмосферу, що впливає як на учнів, так і на вчителів.

Учнівське самоврядування, як відзначав А.С. Макаренко, заслуговує на високу оцінку і творче використання. А.С. Макаренко запропонував модель демократичної організації життя колективу важковиховуваних підлітків, основними елементами якої є: самоврядування, конституція колективу (правила і режим) і дисципліна. Найважливіший закон життєдіяльності дитячого колективу – єдність свободи та відповідальності. Деформація закону, на думку педагога, призводить до конфліктних зіткнень, насильства, свавілля, хаосу. На основі своєї концепції виховання в колективі А.С. Макаренко і створив метод дисциплінування (філософія «вимогливого гуманізму»). Досвід упровадження автономного шкільного менеджменту (SBM) в американських школах є аналогом моделі демократичної організації життя учнівського колективу, запропонованої А.С. Макаренко, і заслуговує на подальше вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. – М., 1983. – Т.1. – С. 148 – 149.
2. Сбруєва А.А. Тенденції реформування середньої освіти англomовних країн в контексті глобалізації (Монографія). – Суми: ВАТ „Сумська обласна друкарня”. Видавництво „Козацький вал”, 2004. – 500 с.
3. Baker B. Review Article. Anton Makarenko and the idea of the Collective // Educational theory. – 1968. – Vol. 18, – № 3. – P. 20.
4. Cheng Y.C. New vision of school-based management: Globalization, Localization and Individualization. Papers of The First National Conference on school-based management. – Israel: Ministry of Education, 1 – 6 April, 2001. – 27 p.
5. Kohlberg L. The Moral Atmosphere of the school. – 1970. – P. 87.
6. Murphy J., Beck L.G. School-based management as school reform: Taking stock. – Thousand Oaks, Ca (USA): Corwin Press, 1995. – 232 p.
7. Wohlstetter P., Mohrman S.A. School-based management: Promise and process. – New Brunswick (USA): Consortium for Policy Research in Education, 1994. – 25 p.

УДК 378.147

С.І. Якименко

Миколаївський державний університет
імені В.О. СухомлинськогоКОЛЕКТИВ ТА ОСОБИСТІСТЬ У ПЕДАГОГІЧНІЙ
СПАДЩИНІ А.С. МАКАРЕНКА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

У статті розкривається проблеми взаємодії особистості та колективу в педагогічній спадщині А.С. Макаренка.

In the floor opens up problems of co-operation of personality and collective in the pedagogical inheritance of A.S. Makarenko.

Постановка проблеми. Виховання нової людини – громадянина своєї країни – одна з найважливіших проблем школи. Як краще розв’язати цю проблему, якими шляхами йти, щоб досягти бажаних результатів у вихованні колективу, – на ці запитання дають відповідь такі видатні мислителі і педагоги, як А.С. Макаренко.

Колектив – це така суспільна ланка, яка є матеріальним носієм відносин та залежностей, виховуючи справжній колективізм і дійсних колективістів. Тому **метою** нашої статті є дослідження праць А.С. Макаренка про колектив як засіб виховання особистості та людини. Роль колективу у вихованні учнів дуже велика. Успішна виховна робота неможлива без дружного колективу. У ньому розвивається творча ініціатива, укріплюється дружба, народжуються нові норми поведінки дітей, які характерні для суспільних відносин.